

ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Харитонов С. О.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права №2
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

1. Відповідно до Закону України № 314 – VII від 23 травня 2013 р. Загальна частина Кримінального кодексу України (далі-КК) доповнена новим розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». Нормативні приписи цього розділу згідно з п. 1 Перехідних положень вказаного закону, набувають чинності з 1 вересня 2014 р. В цьому законі передбачені наступні заходи кримінально-правового характеру, які при наявності певних обставин можуть бути застосовані до юридичних осіб: 1) штраф; 2) ліквідація; 3) конфіскація майна.

2. В світовій практиці існує три основних моделі інституту юридичної відповідальності юридичних осіб, а саме:

а) традиційна конструкція кримінальної відповідальності юридичних осіб, коли юридична особа поряд з фізичною особою визнається самостійним суб'єктом злочину і у певних випадках підлягає кримінальній відповідальності (Великобританія, США, Австрія, Франція);

б) друга конструкція базується на принципі винної кримінальної відповідальності фізичної особи (суб'єкта) за вчинення нею злочину. При цьому, за умови що фізична особа вчиняє злочин в інтересах юридичної особи, то поряд з фізичною особою юридична особа також зазнає кримінальної відповідальності (Швейцарія, Іспанія, Туреччина)

в) і, нарешті, в третій моделі юридична особа зазнає специфічну адміністративну відповідальність за причетність до злочину, що вчинила фізична особа (Німеччина, Італія, Швеція).

Аналізуючи норми Кримінального кодексу України у редакції закону № 314 – VII від 23 травня 2013 р. дає підстави зробити висновок, що наш законодавець в якості прикладу взяв другу конструктивну модель кримінальної відповідальності юридичних осіб.

3. Аналіз норм, передбачених у розділі XIV-1 КК України «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» дає підстави стверджувати, що ці заходи є спеціальними видами покарання. Так штраф (ст. 96-7 КК) і конфіскація майна (ст. 96-8 КК) визнаються у ст. 53 і ст. 59 КК як види покарань. Не менш суворим чим покарання у вигляді позбавлення права обіймати повні посади або займатися певною діяльністю (ст. 55 КК) є і такий вид заходів кримінально-правового характеру як ліквідація юридичної особи (ст. 96-9 КК). Тобто, означена новела на рівні інституту кримінального права, якою доповнюється діюче кримінальне законодавство України, є досить важливою у юридичному аспекті, такою, що має вельми значні правові наслідки і тому безумовно потребує поглибленого аналізу і оцінки з точки зору як її відповідальності основоположним і відправним положенням діючого права України так і ефективності у здійсненні завдань кримінального законодавства, визначених у ч. 1 ст. 1 КК.

4. Попередній аналіз надає можливість стверджувати, що нормативно-правові положення розділу XIV-1 КК, як його новела не відповідають фундаментальним і відправним засадам, на яких будується інститут кримінальної відповідальності діючого КК. Тут заслуговує бути відзначене наступне:

4.1. Наведені новели кримінального законодавства України мають суттєві протиріччя з принципом законності. Принцип законності має прояв в кримінальному праві в тому, що реалізація кримінальних правовідносин, що виникають внаслідок вчинення злочину, повинна здійснюватись на підставі суворого дотримання правових норм.

встановлених в КК. Згідно з ч.1 ст. 2 КК України – підставою кримінальної відповідальності (яка потім у більшості випадків трансформується в застосування покарання та інших кримінально-правових наслідках) є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом. Проаналізуємо положення даної норми. В законі чітко визначено, що суб'єктом вчинення суспільно небезпечного діяння і, відповідно, кримінальної відповідальності може бути лише особа, якій притаманні певні ознаки: 1) фізична особа; 2) осудна особа; 3) особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність (статті 18,19, 22 КК України). Окрім фізичної особи закон не дає визначення іншого суб'єкту злочину і кримінальної відповідальності, і як наслідок, «вплив карної машини» держави в межах кримінально-правових відносин може застосовуватись лише відносно фізичної особи (людини).

4.2. Загально визнано, що одним з основних принципів кримінального права – є принцип винної відповідальності за спричинену шкоду. Крім цього винність – це обов'язкова ознака як злочину ч.1 ст. 11 КК, так і складу злочину (вина, як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони), що відображає психічне ставлення особи (суб'єкту злочину) до вчинюваної дії чи бездіяльності та її наслідків у формі умислу чи необережності (ст. ст. 2, 11, 23-25 КК України, інш.). У цій ознаці відбивається найважливіший, фундаментальний принцип кримінального права, який своїм джерелом має норми Конституції України – принцип суб'єктивного ставлення до вчиненого, тобто відповідальності при наявності вини. Ст. 62 Конституції України визначає, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її **вини** (виділено нами – С.Х.) не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Винне ставлення до суспільно-небезпечного діяння (дії чи бездіяльності) та до їх наслідків можливе лише у фізичної особи. Цей психічний стан притаманний лише людині (суб'єкту злочину). За шкідливі наслідки, незалежно від їх тяжкості, особа може нести кримінальну відповідальність лише у випадку, якщо вона була осудною і діяла у відношенні до них умисно або допускала їх за необережністю. Тільки людина, яка є осудною може психічно відноситись до діяння та його наслідків. Юридична особа безумовно не має можливості усвідомлювати, передбачати, бажати, свідомо припускати або легковажно розраховувати на ненастання наслідків свого діяння і отже не може бути суб'єктом кримінальної відповідальності. Лише фізична особа як представник юридичної особи може вчинити злочин від імені та в інтересах юридичної особи. Якщо ця особа є посадовою особою, то кримінальна відповідальність повинна наставати за нормами XVII розділу Кримінального кодексу України. Тобто, відповідно до положень розділу XIV-I КК України, ця особа буде зазнавати державного примусу у вигляді особистої кримінальної відповідальності як індивідуалізована фізична особа та одночасно обмежуватися в правах майнового характеру як співвласник юридичної особи, а це вже явне протиріччя положенню частини 1 статті 61 Конституції України: «Ніхто не може бути двічі притягнутий до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення». Ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу (ч.3 ст. 2 КК України). Покарання та заходи кримінально-правового впливу є видами реалізації кримінально-правових відносин у вигляді кримінальної відповідальності. Це однорідні поняття.

4.3. Не слід забувати й ще про один з базових принципів кримінального права – принцип особистої відповідальності. Нести особисту відповідальність може лише фізична особа. Кримінальне право тим і відрізняється від інших галузей права (цивільного, господарського, фінансового та інших), що відповідати за свої дії може лише особа, яка була визнана винною в особисто нею вчиненому злочині. Ніхто не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за діючим кримінальним законо-

давством, та бути обмежений в своїх правах (особистого, майнового та іншого характеру) замість іншої особи. Важливим положенням, що випливає з цього принципу, є визнання в якості суб'єкту вчинених злочинів лише фізичну особу, тобто людину осудну та таку, що досягла певного, вказаного в законі віку. За змістом діючого кримінального законодавства (ст. 18 КК України) не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності юридичні особи, організації, інш. При вчиненні злочину у співучасті групою осіб до відповідальності притягується не група в цілому, а окремі її учасники за скоєне ними особисто. Статті 29, 30 КК України встановлюють саме особисту відповідальність виконавця, організатора, підбурювача та пособника. Ознаки, що характеризують особу окремого співучасника ставляться в вину лише цьому співучасникові. Інші обставини, що обтяжують відповідальність і передбачені у статтях Особливої частини цього Кодексу як ознаки злочину, що впливають на кваліфікацію дій виконавця, ставляться в вину лише співучаснику, якій усвідомлював ці обставини (ч. 3 ст. 29 КК України).

5. На нашу думку, ці новели Кримінального Кодексу України є зайвими та хибними, оскільки вони (і це головне), суперечать відірваним і фундаментальним засадам, на яких базується КК України. Ці засади науково обгрунтовані і відповідають сучасним досягненням науки і практики кримінального права. Крім того заходи правового реагування відносно діяльності юридичних осіб діюче законодавство (адміністративне, фінансове, господарське, цивільне, інше) має достатньо і немає сенсу додавати до них ще й заходи кримінально-правового характеру. Всі новели кримінального законодавства, в тому числі і внесені законом № 314 – VII від 23 травня 2013 р. не повинні суперечити Конституції України, фундаментальним та базовим принципам чинного Кримінального кодексу України і, нарешті, вони не повинні вносити дисонанс в діюче кримінальне законодавство нашої держави.

ЩОДО СПІВІДНОШЕННЯ ЧИННОЇ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ ІЗ ЗАХОДАМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ (ВІДНОСНО ЗАКОНУ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ДЕЯКИХ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНИ ЩОДО ВИКОНАННЯ ПЛАНУ ДІЙ ЩОДО ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ ВІЗОВОГО РЕЖИМУ ДЛЯ УКРАЇНИ СТОСОВНО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ»)

Хроленок О. Ю.

здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Актуальність пропонованих тез виступу полягає у необхідності наукового розуміння та осмислення новел до чинного законодавства про кримінальну відповідальність, пов'язаних із виконанням плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України.

Згідно із внесеними змінами до чинного КК, передбачається встановлення заходів кримінально-правового характеру для юридичних осіб. Підставою, згідно Закону, для застосування таких заходів є вчинення уповноваженою особою злочину від імені і в інтересах цієї юридичної особи. Законодавець у ст. 96-6 КК передбачає перелік заходів кримінально-правового характеру. Вважається, що є актуальним і необхідним уявлення співвідношення цих заходів із інститутом покарання і, власне системою покарань. Враховуючи зміст закону, перелік та зміст заходів кримінально-правового хара-